

Pobřeží Moskytů jako příklad kulturní synkreze vzešlé z kolonialismu

MARKÉTA KRÍŽOVÁ

The Mosquito Coast as an Example of Cultural Syncretism Originating in Colonialism

The article - on the example of the case-study of the „Mosquito Shore“ of contemporary eastern Nicaragua and Honduras - focuses on the mechanisms of creation of unique identities, processes of cultural change and biological and cultural mixing in the overseas regions that were provoked by the European conquest and commercial expansion. In the 19th century, the Mosquito Coast was caught in the intersection of imperial interests of the Great Britain, the United States and the Central American republics. Simultaneously, it had become a place of intense intercourse of Native Americans, Africans - former slaves - from the Caribbean islands, as well as the immigrants from various parts of Europe. Until 1860 there existed a formally independent „Mosquito“ or „Miskito“ Kingdom under the protectorate of the Great Britain. Later the kingdom was incorporated into Nicaragua as a „reservation“. It was only in 1898 when its autonomous status came to an end. However, the region still remains a self-contained unit within the Nicaraguan state. Due to the activities of the German Protestant Church (Moravian Church or Herrnhuter Brüdergemeine) there is a possibility to discuss the specific type of sources that provide the „third party“ view of the processes of colonialism and syncretism. It is precisely on the basis of sources from the archive of the Moravian Church that the case of Mosquito Coast can be discussed and inserted into the broader context of colonial studies, as a place where outer instigations in the forms of colonial endeavors intersected with the inner cultural dynamics.

Key Words: Mosquito Coast, Moravian Church, Afro-Americans, cultural syncretism, ethnical identity

Klíčová slova: Pobřeží Moskytů, Moravská církev, Afričané v Americe, kulturní synkretismus, etnická identita

Problematika fyzického a kulturního míšenectví (*mestizaje*) patří k velmi frekventovaným tématům historiků, etnohistoriků a antropologů studujících problematiku Latinské Ameriky. Jedná se o téma velmi rozmanité a inspirující, zejména pokud opustíme tradiční vnímání *mestizaje* pouze v kontextu míšení kultury indiánské a evropské, případně pouze evropské a africké, tak jak figuruje v oficiálním diskurzu mnoha latinskoamerických národů. Podstatně komplikovanější procesy utváření nových identit z rozmanitých tradic, vzájemně se převrstvujících a soupeřících, můžeme sledovat na Pobřeží Moskytů (Costa de

Mosquitia, Mosquito Coast), tedy na východním pobřeží dnešní Nikaraguy a Hondurasu.

Pobřeží Moskytů se v 19. století ocitlo v okruhu mocenských zájmů Velké Británie, USA a středoamerických republik. Zároveň bylo již od století sedmnáctého místem intenzivního vzájemného míšení místních indiánských etnik, černochů – bývalých otroků – z Karibských ostrovů i přistěhovalců z různých evropských zemí. Do roku 1860 zde existoval formálně samostatný státní útvar pod protektorátem Velké Británie, poté bylo území inkorporováno do Nikaraguy jako autonomní „rezervace“. V roce 1898 byl autonomní status zrušen a region se stal plnoprávnou součástí nikaragujské republiky. Navzdory snahám nikaragujských vlád se během 20. století obě části země nikdy nepodařilo homogenizovat a „Miskitové“ (*Miskitu*), jak se nyní obyvatelé východního regionu nazývají, zůstávají výrazně separovanou skupinou, aspirující na autonomii v rámci nikaragujské společnosti a formulující vlastní verzi svého historického příběhu.

Mechanismy vzniku unikátních identit v koloniálním a „protektorátním“ prostředí Pobřeží Moskytů se nabízejí jako podnětná případová studie pro analýzu procesů kulturní změny v zámořských regionech, podnícené evropskou expanzí. Svědky a přímými účastníky složitého vývoje zde byli německy mluvící misionáři Moravské církve (obnovené Jednoty bratrské), kteří zde působili v roli rádců a sekretářů miskitských králů a zároveň sledovali vlastní, společensko-reformní a duchovní cíle. Své snahy hojně dokumentovali ve formě korespondence, deníků i tiskem vydávaných zpráv. Zatímco samotným Miskitům a jejich osudům v kontextu specifického průběhu kolonizace jejich území věnují etnohistorikové značnou pozornost, zůstávaly moravské dokumenty dosud poněkud stranou zájmu badatelů. Studie tak poslouží i jako ukázka využití a interpretace tohoto typu pramenů; především však je jejím cílem představit jednu z forem kulturního synkretismu Nového světa.¹

Miskitové - Moskytové a jejich místo v etnohistorii Střední Ameriky

Již kolem počátku křesťanského letopočtu vykryštovaly zásadní kulturní rozdíly mezi východní a západní částí Nikaraguy, vynucené odlišným podnebím a přírodními podmínkami i specifickými kulturními vlivy. Západní Nikaragua se

¹ Výzkum, z něž vychází tento článek, byl realizován v rámci výzkumného záměru MSM 0021620824.

dlouhodobě nacházela pod vlivem mezoamerické tradice; i zdejší jazyky jsou příbuzné s mexickým *nahuatlem*. Pokrývala ji síť relativně vyspělých politických celků, jejichž obyvatelé žili usedlým životem, věnovali se intenzivnímu zemědělství a řemeslům. Východní pobřeží Nikaraguy a Hondurasu, pokryté tropickými pralesy a svažované přivalovými dešti, bylo osídleno řidčeji, jeho obyvatelé více záviseli na lovu a sběru a častěji měnili svá sídla. Detailnější informace o jejich životě postrádáme, vzhledem k nepříznivým podmínkám pro uchování archeologických stop a k zásadním demografickým změnám, následujícím po prvním kontaktu se španělskými dobyvateli. Archeologický a etnografický výzkum přinesl tyto závěry: obyvatelé východního pobřeží mluvili jazyky z rodiny *chibcha*, což naznačuje, že přišli z jihu, z Kolumbie. Také v místním zemědělství převažovaly jihoamerické hlíznaté rostliny, především maniok, nad kukuřicí a fazolemi obvyklými v Mexiku.²

Na západě Nikaraguy se Španělé uchytli, zakládali města a využívali domorodou pracovní sílu. Snahy o proniknutí na východní pobřeží³ ochladila bojovnost jeho obyvatel i absence drahých kovů. Snahy o kolonizaci se proto projevovaly zejména v podobě misijních výprav. Právě v misijních dokumentech⁴ se objevují první informace o místních obyvatelích, názvy skupin, postřehů o jejich životě a náboženství. Většina misionářů zdůrazňovala výraznou odlišnost východních etnik od „civilizovanějších“ obyvatel západní Nikaraguy, nepřítomnost pevných sídel, soustavně obdělávaných polí, společenské stratifikace nebo systematizovaného náboženského kultu. Tyto kulturní rysy sice částečně potvrzují archeologické nálezy, názory misionářů však nepochybně ovlivnilo i rozčarování z neúspěšných pokusů o trvalé zakotvení na karibském pobřeží. Vzhledem k bojovnosti jsou tito obyvatelé pobřeží často označováni jako *caribes*. Tento výraz v pramenech badatele zpočátku mátl – obyvatelé středoamerického pobřeží totiž nemají nic společného s domorodci z karibských ostrovů, s „vlastními“ Kariby. Je ale třeba vysvětlit, že výrazem „Karib“ označovali španělští kronikáři v 16. a 17.

² K archeologii Střední Ameriky LANGE – STONE 1984.

³ V roce 1502, při své čtvrté a poslední cestě, Kryštof Kolumbus prozkoumal pobřeží Střední Ameriky, nepokládal je ale za vhodné k osídlení (KOLUMBUS 1942: 410). V následujících desetiletích se objevuje ve španělských dokumentech pod různými jmény – Cariay, Veragua, Tierra Firme – až se prosadily dva místní názvy pocházející z jazyka *nahuatl*, jimiž středoamerické pobřeží označovali Aztékové: Taguzgalpa a Tologalpa (PINEDA 2006: 26-27).

⁴ Viz VASQUEZ 1714, jenž měl k dispozici zprávy z předchozího století; editované františkánské dokumenty například SERRANO Y SANZ 1908, LEYVA 1991; shrnutí aktivit františkánských misionářů GARCIA AÑOVEROS 1988.

století všechny Indiány⁵ v prostoru Karibského moře a středoamerické pevniny, kteří se vzpírali jejich nadvládě, byli bojovní a zachovávali si původní zvyky. Další často užívané souhrnné označení pro domorodce na východě Hondurasu a Nikaraguy z této doby je *jicaques* nebo *sumus*. To patrně byly názvy konkrétních etnik, postupně rozšířené na všechny domorodce v regionu. Mimo to se v misijních dokumentech objevuje nepřeborně jmen označujících jednotlivé sídelní skupiny skupiny. Často byla odvozena od krajinného prvku nebo jména náčelníka a patrně byla po výměně vůdce nebo přesunu sídel nahrazena jinými; jejich využití v etnohistorickém výzkumu je tedy velmi obtížné.

Tím spíše, že se etnická situace na východě během krátké doby velmi proměnila. Už první průzkumné výpravy na počátku 16. století provázely epidemie. V důsledku ozbrojených střetnutí a pod tlakem kmenů z vnitrozemí Nikaraguy, ustupujících na východ před španělskou kolonizací, některé pobřežní komunity zanikaly, jiné se naopak zformovaly a díky novým možnostem expandovaly i na úkor svých sousedů. Tím spíše, když se ve strategicky položeném regionu uchytily v 1. polovině 17. století soupeři Španělů – Francouzi, Holanďané a zejména Angličané (Britové),⁶ kteří se snažili zajistit si na americké pevnině a přilehlých ostrovech strategické základny pro útoky na španělská města a konvoje, dopravující do Evropy zlato a stříbro. Již v této době v britských pramenech figurují jako obchodní partneři z pobřeží Hondurasu domorodci zvaní *Mosquito* nebo *Miskito*.⁷

⁵ Navzdory nejnovější úpravě pravopisu slova „Indián“ v češtině zachovávám v této stati jeho původní podobu s velkým počátečním písmenem. Nesouhlasím totiž s argumentací *Pravidel českého pravopisu* z r. 1993, že jde o „příslušníka antropologické skupiny“ (podobně jako „černoch“ atd.); nedomnívám se také, že by toto označení neslo pejorativní podtext jakožto dědictví evropské kolonizace amerického kontinentu. Namísto toho pokládám termín „Indián“ (bez jakéhokoli hodnotícího podtextu) za označení geografické, tedy za označení obyvatele „Západních Indií“, jak byly španělské državy v Americe nazývány v 16.-18. století, vzhledem k tomu, že společnou antropologickou skupinu („rasu“) tvoří Indiáni s obyvateli dalších území, Polynésany, Melanésany a řadou Asiátů.

⁶ Oficiální vznik Velké Británie je standardně datován od sloučení anglického a skotského parlamentu v roce 1707. Nicméně od nástupu Jakuba I. (tedy skotské dynastie) na anglický trůn v roce 1604 se v pramenech běžně objevuje výraz *British* jako synonymum poddaných tohoto krále – Angličanů a Skotů. Sám Jakub I. byl korunován jako „král Britů“. Proto budu i v následujícím textu užívat tento výraz.

⁷ Teprve v 19. století nabývá výraz „Mosquito“ (místo Miskito) hanlivého příděchu, na který odkazuje i český překlad názvu Costa de Mosquitia, „Pobřeží Moskytů“. Němečtí agenti, hledající nejvhodnější místo pro vystěhovaleckou kolonii, zaznamenali požadavek místních obyvatel, aby byli nazýváni Miskitové: „Moskyti [Mosquitos] jsou mouchy, my jsme Miskitové [Misskito].“

Historikové a archeologové se dodnes nedokázali shodnout ani na významu a původu jména, ani na tom, jaké společenství vlastně mělo označovat. V etnohistorické literatuře najdeme dva hlavní směry. První z nich předpokládá existenci etnické skupiny – ať již původně, nebo dodatečně nazvané Miskito, v každém případě však skupiny s jednoznačně vymezenou identitou – dlouho před příchodem Evropanů. Tuto linii většinou sledují badatelé (a publicisté), kteří hájí zájmy Miskitů v rámci dnešní nikaragujské společnosti. Připouštějí, že původní obyvatelé pobřeží byli schopni a ochotni akceptovat nové kulturní prvky, dokonce začleňovat do svého společenství jedince jiného jazyka a jiné rasy a díky příznivým okolnostem využít přítomnosti evropských kolonizátorů ve svůj prospěch, jsou ale přesvědčeni o nepřerušené existenci společenství Miskitů po dobu nejméně pěti století.⁸

Další badatelé naopak argumentují, že jak jméno, tak společenství vzniklo až během 16. a 17. století, kdy se Miskitové zformovali z pozůstatků kmenů zdecimovaných španělskými pokusy o kolonizaci, z uprchlých černých otroků, hledajících útočiště na nepodrobeném území, ze španělských zajatců zavlčených tamtéž a z britských pirátů a obchodníků, kteří si na americkém pobřeží založili novou existenci. Miskitové v této linii výkladu figurují jako „koloniální etnikum“ vzešlé z nových podnětů, byť řada aspektů jejich kultury samozřejmě vycházela z předkolumbovských tradic. Lépe řečeno, mnoho etnohistoriků zastávajících tuto linii výkladu odmítá Miskity v této fázi vůbec pokládat za „etnikum“. Jsou přesvědčeni, že je spojoval nikoli společný původ, ale spíše sdílený životní styl, pozitivní vztah k britským kolonistům, ochota začleňovat do své materiální a duchovní kultury nové podněty a expanzivnost, projevující se jak vůči Španělům, tak vůči méně přízpůsobivým etnikům z pobřeží. Tuto skutečnost by potvrzovalo i to, že první zmínky o Miskitech udávají jejich počty jen ve stovkách, což je velmi málo na „etnikum“, byť by se jednalo pouze o počty bojeschopných mužů nebo hlav rodin.⁹ Ještě důležitější než počty je skutečnost, že v této fázi sami „Miskitové“ nepociťovali výrazné vědomí sounáležitosti a odlišnosti nejen od bílých partnerů a

(FELLECHNER – MUELLER – HESSE 1845: 134) Po roce 1950 se i v akademickém diskurzu preferuje verze „Miskito“, kterou také užívám v tomto textu.

⁸ Například OFFEN 2002a, NIETSCHEMANN 1973.

⁹ DAMPIER 1697: 7-8. Například HELMS 1971: 16 prezentuje Miskity jako „obchodnické společenství“ a zastává názor, že slovo Mosquito vzešlo z anglického výrazu *musket*, neboť „od ostatních se odlišovali doslova jako ti, kteří mají střelné zbraně.“

soupeřů, ale také od dalších domorodých obyvatel pobřeží. Formování miskitské identity bylo až otázkou dalšího století.

Proces vzniku miskitského „etnika“ by tak odpovídal procesům v jiných oblastech, zasažených sice evropskou kolonizací, ale Evropany nepodrobených, kde domorodci mohli využívat nových podnětů a byli nuceni hledat nové formy materiální a duchovní kultury „na poloviční cestě“ mezi tradicí a akulturací, jak výstižně popsal Richard White na příkladu formování nových etnik v prostředí severoamerických Velkých jezer.¹⁰ V tomto procesu byl velmi důležitý prvek biologického míšení, které v této době na pobřeží probíhalo. Docházelo ke spojování indiánských skupin, k integraci jednotlivých evropských osadníků a jejich potomků do domorodých společenství. Zcela zásadní pak byla přítomnost černých Afričanů.

První černoši na pobřeží byli uprchlí otroci ze španělských kakaových plantáží a zlatých dolů na západě Nikaraguy; případně otroci, získaní jako kořist při nájezdech domorodců a britských pirátů na španělská města. Sami Britové s sebou přiváděli černé otroky. Kolem roku 1650 údajně ztroskotala na nikaragujském pobřeží holandská otrokářská loď a několik stovek přeživších otroků se začlenilo do domorodých komunit. V každém případě anglické i španělské dokumenty zaznamenávají, že fyzický vzhled Miskitů již během 17. století výrazně ovlivnily černošské rysy a také jejich kultura měla nést stopy afrických tradic, ať již v oblasti náboženství a magie, nebo v rovině politické organizace. Tyto prameny je často nazývají *zambo*, což je výraz, který španělské koloniální taxonomie užívaly pro míšence Indiána a černocho. (Další z výkladů názvu *Miskito* hledá jeho kořen ve španělské frázi *indios mixtos*, tedy „míšenci“.) Naproti tomu v rovině jazyka a každodenního života – zajišťování obživy, sídelní formy atp. – se černoši přizpůsobili Indiánům. V tomto směru se vývoj na Pobřeží Moskytů podobal jiným procesům utváření indiánsko-černošských synkretických společenství na území Nového světa, jako byli Garifunové (původně žijící na ostrově Sv. Vincent, koncem 18. století deportovaní britskými úřady do Hondurasu) nebo tzv. černí Seminolové na rozhraní španělských a britských držav na Floridě.

Přesvědčivé archeologické důkazy pro jednu ani druhou teorii o původu Miskitů neexistují a také britské a španělské dokumenty ze 17. století jsou torzovité a rozporuplné. Řada etnohistoriků proto odmítá zabývat se touto otázkou a za

výchozí bod svého bádání volí až okamžik, kdy Miskitové vstupují do koloniální dokumentace jako významní spojenci britských dobyvatelů. V roce 1630 stoupenci očisty anglikánské církve – puritáni – obsadili jeden z ostrovů u honduraského pobřeží a pojmenovali jej „Ostrov Prozřetelnosti“ (Providence Island). Pěstovali tabák a cukrovou třtinu, ale také systematicky obchodovali s domorodci na pevnině, kde zakládali stálé obchodní stanice. Směňovali „*halapartny, kopí, sekery, korále, soukenné oděvy a košile*“ za potraviny, želvovinu, ale také otroky, které pak britští kolonisté zaměstnávali na svých plantážích.¹¹ Repertoár směňovaného zboží poměrně dobře ilustruje, o co z evropské materiální kultury jevíli středoameričtí domorodci zájem.

Po jedenácti letech španělský útok kolonii Providence zničil, roztroušené plantáže, dřevařské tábory a dobytkařské ranče na východě středoamerické šíje se však Španělům zlikvidovat nepodařilo. Poté, co se Britové v roce 1655 uchýlili na Jamajce, sloužil tento ostrov jako základna pro pirátské útoky i pro podlouný obchod se španělskými državami. V obou aktivitách britským podnikavcům asistovali Miskitové. Alexandre Exquemelin, kronikář pirátských výbojů v karibské oblasti ve 2. polovině 17. století, zmínil Indiány, kteří „*s piráty obchodují a dobře je přijímají*“ a dokonce „*často chodí s piráty na moře*.“¹² Vedle toho, že zásobovali anglické lodě rybami, sloužili i jako průvodci, zvědové, zruční námořníci a kormidelníci, dokonale obeznámení s členitým pobřežím. S Brity i sami se odvažovali podél pobřeží až na Yucatán a do Venezuely, napadali osamělé španělské lodě, ale dokázali i vydrancovat přístavy a města.

Hlavním zájmem Miskitů však nebyl boj proti Španělům, ale obohacení a rozšíření vlastního vlivu. Napadali domorodé osady od Hondurasu po Kostariku. Nesnažili se je trvale ovládnout, vybírali však tribut za neútočení ve formě potravin, dlabaných člunů, želvích krunýřů a dalšího zboží, které směňovali s Angličany za střelné zbraně a alkohol. Na druhé straně ani tyto skupiny nemůžeme vykreslovat jako pasivní oběti miskitského expanzionismu. Některé zvolily „poddanství“ výměnou za ochranu a dodávky britského zboží; jiné se naopak před útoky Miskitů stáhly do vnitrozemí a formálně se přihlásily ke katolictví, což jim umožnilo převzít roli zprostředkovatelů podlouného obchodu pro španělské osadníky kolem Chontales a Matagalpy. Při nájezdech na území dosud nepodrobených etnik na východě i na španělská města a plantáže ve vnitrozemí Nikaraguy získávali

11

KUPPERMAN 1993: 169.

12

EXQUEMELIN 1961: 206-207.

Miskitové indiánské, černošské i bílé otroky. Část z nich zaměstnávali ve svých osadách; potomci otrokyň byli začleňováni do miskitské společnosti, která tak dále narůstala a posilovala svůj míšenecký charakter. Zbylé prodávali na Jamajku a Barbados jako otroky na třtinových plantážích. Dostatek pracovních sil umožnil miskitským vůdcům dále bohatnout nejen z lovu a sběru, ale také z obchodu s vlastními zemědělskými produkty.

Velmi zásadní změnou byl přesun sídel na pobřeží. Jak prokázal například archeolog Richard Magnus, předkolumbovské osídlení se soustřeďovalo při březích řek hlouběji ve vnitrozemí, neboť písčitá půda na pobřeží není vhodná k obdělávání. Proto sem domorodci přicházeli pouze sezónně, v dobách lovu ryb.¹³ Obchodní kontakty s Evropany si vynutily jejich trvalou přítomnost u moře. Plantáže však zůstávaly v poměrně značné vzdálenosti od osad proti proudu řek. Do obchodu i jídelníčku byly během 17. století začleněny nové plodiny, jako byly banány, kokosové ořechy či později rýže;¹⁴ Miskitové začali chovat i hovězí dobytek. Indiánským komunitám pod svým vlivem dodávali anglické zboží a prostřednictvím obchodu šířili svůj jazyk, obohacený o výpůjčky z angličtiny, španělštiny a afrických jazyků, a životní styl.¹⁵ Tato „miskitizace“ pobřežní populace, spíše než přirozený přírůstek samotných Miskitů, se odráží v pramenech. Angličtí piráti na konci 17. století tvrdili, že Miskitové se počítají na stovky. Zprávy z počátku 18. století již jmenovaly několik miskitských osad a v každé z nich stovky rodin; na konci století se již mělo jednat o „dvacet až třicet tisíc jedinců“.¹⁶ Ne všichni Indiáni na pobřeží se ale zcela integrovali do miskitské komunity. Pro komunity, které hovořily jazyky příbuznými miskitštině, ale odmítaly se zcela podrobit nadvládě miskitských vůdců, se v anglických pramenech od 18. století objevuje jméno Sumu nebo Woolwa.¹⁷ Španělské prameny z téže doby obvykle rozlišují mezi „Miskity“ a „Kariby“, tedy mezi Miskity a ostatními nepodrobenými Indiány.¹⁸ Rozdíly mezi oběma skupinami patrně vycházely

¹³ MAGNUS 1978.

¹⁴ OFFEN 2002b.

¹⁵ HELMS 1983. Miskitské otrokářské výpravy zmiňuje autor známý jen pod iniciálami M. W. Podle něj Miskitové pokládali sami sebe za odlišné od „divokých Indiánů“ (*Albowineys*, badateli 1732: 285).

¹⁶ LONG 1774, 1: 316.

¹⁷ LONG 1774, 1: 320; WRIGHT 1808: 26.

¹⁸ Například zpráva nikaragujského biskupa Benita Garreta y Arloví z roku 1711, PERALTA 1898: 43-62.

z konkrétního stupně kulturního synkretismu – dosud se tedy nejednalo o ostře vymezené identity, ale o klasifikaci z pohledu Evropanů.

Ve 2. polovině 17. století se také zvýšil počet Evropanů, především anglicky mluvících, kteří se usazovali na středoamerickém pobřeží, udržovali s Miskity obchodní styky a dodávali jim nové podněty. Souviselo to se zásadní změnou, kterou procházely britské ostrovy v Karibiku. Zahájení masivního pěstování cukrové třtiny vedlo ke scelování pozemků v rukou malého počtu plantážníků a k vytlačování drobných rolníků, které možnosti uplatnění zbavili masivně dovážení černí otroci. Byli tak nuceni hledat si obživu jinde na americkém území, neboť na návrat do vlasti většinou neměli prostředky. Zároveň s tím, jak se zvyšovaly počet, hospodářská síla a vojenská moc Miskitů a etnik pod jejich vlivem, se také formalizovaly jejich vztahy s Velkou Británií. Britové se pobřeží Střední Ameriky (a ostatně ani sousední Belize) nepokusili otevřeně kolonizovat. Obávali se vyostřené reakce španělských úřadů, proto ostentativně respektovali nezávislost Miskitů a uzavírali s jejich představiteli smlouvy jako se sobě rovnými. Již v této době se v anglických dokumentech objevují zmínky o miskitském „králi“ se sídlem v Cabo Gracias a Dios v dnešním Hondurasu, tedy v jádru původního miskitského teritoria. „Král“ Jeremy I. se údajně v roce 1687 dobrovolně prohlásil za vazala anglického krále, „nechal se souhlasem svých náčelníků a poddaných vztyčit na stožár, k tomu účelu zbudovaný, anglickou vlajku; a vyříznuv z půdy drn, uložil jej do mahagonové schránky a tu pak předal anglickým důstojníkům.“ Svého syna poslal na vychování do Londýna a sám byl na Jamajce v guvernéřském paláci se vši dostupnou pompou „korunován“ třírohým kloboukem s krajkou.¹⁹

Království Miskitů

Skutečná podoba miskitského království zůstává předmětem debat etnohistoriků. Tak jako v případě sporů o původu Miskitů existují dvě základní teorie. Zastánci první tvrdí, že Miskitové nikdy nebyli hierarchizovanou společností a pouze váleční vůdci si v době ohrožení dočasně uzurpovali určité pravomoci. „Králové“ vyjednávající s anglickými představiteli jsou proto těmito badateli prohlašováni za loutky, které měly pouze ospravedlnit expanzi Velké Británie. Tento názor ostatně vyslovili již soudobí španělští komentátoři a po nich historikové

zdůrazňující imperiální charakter britské přítomnosti na pobřeží.²⁰ Nebo, přinejmenším, je na domorodé vůdce pohlíženo jako na zprostředkovatele obchodu s britským zbožím, které jediné jim dávalo převahu nad ostatními domorodci. Variantou je pak možnost, že posílení ústřední moci v rámci miskitské společnosti bylo reakcí na soustavné války se Španěly, vyžadující důslednější organizaci společnosti. Ostatně také intenzivní obchod s Brity si vynucoval pevnou ruku ústředních vládců, dohlížejících na přerozdělování zisků a vyváženost obchodních transakcí.²¹

Druhá skupina badatelů vychází z britských pramenů, které zdůrazňují domácí, indiánské kořeny panovnické moci na Pobřeží Moskytů. Britští kolonisté i koloniální úředníci se právě poukazováním na „původnost“ miskitského království a skutečnost, že tato domorodá „říše“ se – na rozdíl od mexických Aztéků nebo andských Inků – nikdy oficiálně nepodrobila španělským dobyvatelům, snažili legitimizovat svou přítomnost. Badatelé hájící tuto linii výkladu připouštějí, že miskitská společnost procházela v 17. století intenzivním vývojem, jehož projevem bylo i posilování moci schopných jedinců. Ale přestože se Angličané snažili manévrovat domorodými vůdci ve svůj prospěch, tvrdí, „králové“ zase využívali svého spojení s bílými obchodníky a piráty k získání bohatství a prestiže pro sebe a i pro své soukmenovce. Důležitým argumentem vyvracejícím představu o miskitských vůdcích jako „loutkách“ je skutečnost, že se nejméně v letech 1655-1894 následnictví předávalo v jediné rodinné linii, a to obvykle z otce na syna.²² Alespoň částečně cizorodý charakter funkce nicméně naznačuje samo slovo *king*, už v 17. století integrované do miskitského jazyka.

Miskitský „král“ v žádném případě nebyl monarchou v evropském smyslu. Jeho pravomoci nepramenily výlučně z jeho funkce, musel je stále potvrzovat svými osobními kvalitami a rozdělováním bohatství. Britský podnikatel Nathaniel Uring si v roce 1726 poznamenal: *„Mají náčelníka zvaného král a cosi jako monarchii, ale také několik jiných vůdců se těší velké úctě; a žádný muž není nucen se podřizovat proti své vůli.“*²³ Uspokojovat potřeby Miskitů a tedy udržet si

²⁰ Například Robert Naylor zcela zpochybňuje existenci miskitského „království“ a je přesvědčen, že „Britové sami vytvořili politické celky, s nimiž pak údajně navazovali oficiální vztahy. ... [Miskitské království] bylo pouhou fikcí“ (NAYLOR 1989: 48). Podobně DOZIER (1985: 15) užívá výrazu „loutkový panovník“.

²¹ HELMS 1986.

²² OLIEN 1983; DENNIS – OLIEN 1984.

²³ URING 1726: 233-234.

prestiž mohli králové jen tehdy, pokud udržovali úzký kontakt s britskými představiteli, především s guvernérem Jamajky. Tím spíše, že o vliv soupeřili s ovládající určité úseky pobřeží, kteří jsou v pramenech oslovováni jako „generálové“ a „guvernéři“. V některých případech došlo mezi těmito vůdci a „králi“ se Španěly a uzavření smluv jménem „všech Miskitů“, stejně jako činili „králové“ při jednání s Brity.²⁴ Některé britské prameny naznačují, že mohlo jít i o rozpory dané úroveň „anglických gentlemanů“, za něž se králové a ostatní vůdci prohlašovali, vyžadovala z Evropy dovážené oděvy, zbraně i pivo a víno, které nahradily tradiční miskitský nápoj ze zkvašeného manioku (*mishla*).

Intenzivní obchod vedl k zahušťování osídlení na pobřeží. Angličtina se prosazovala jako prestižní jazyk, byť to byla miskitština, která zůstala základem komunikace na východě Střední Ameriky. Přesto si Miskitové zachovali mnoho z původních tradic, ať už se jednalo o animistické náboženství s výraznou rolí šamanů-proroků (*sukia*), komunikujících s duchy přírody (*ulassa*),²⁶ polygamií a významnou roli sešvagření v sociálních vztazích, nebo specifické ekonomické aktivity, především lov želv na širém moři. Na druhé straně dobová svědectví zdůrazňují, že mnohá tradiční řemesla – výroba nádob, textilií atp. – v podstatě vymizela vzhledem ke snadnému přístupu k importovanému zboží.

Na rozdíl od španělského modelu kolonizace se Britové nikdy nepokoušeli o „civilizování“ a christianizaci domorodců, s nimiž se stýkali. Miskitové proto nevraživě reagovali na sporadické španělské misijní aktivity, jakkoli se někteří z nich nebránili myšlence účelového politického a hospodářského spojení se

²⁴ K otázce administrativního rozdělení Miskitů PINEDA 2006: 44; DENNIS – OLLEN 1984: 723.

²⁵ HODGSON 1822: 47 konstatuje situaci v polovině 18. století (kdy byla jeho zpráva napsána, byť vydána byla až o sedm desetiletí později): „Ačkoli jsou jedním národem, není zde jen jeden stát, ale tři, každý v podstatě nezávislý na ostatních. Nejjižnější až po Bragmans [Bluff] obývají je původní Indiáni a jejich vůdce nazývají guvernér. Další sahá až po Little Black River a obývají je Sambové [tj. černošsko-indiánští míšenci]; jejich vůdcem je král. A konečně západní stát se skládá z Indiánů i Sambů a jejich náčelník je generál. Moc těchto tří mužů (která je dědičná) je téměř rovnocenná, s malým rozdílem ve prospěch krále, jehož běloši více podporují, vzhledem k jeho titulu.“

²⁶ Zmínky o šamanech a zlých bytostech *ulassa* se objevují ve většině pramenů z 18. a 19. století, např. HODGSON 1822:46.

Španěly.²⁷ Postupem času se ale spojenectví s Brity a skutečnost, že jsou „vazaly a spojenci britského krále“, stala důležitou součástí miskitské identity. Díky spojenectví s Brity také Miskitové během 1. poloviny 18. století rozšířili sféru svého působení na jih až k řece San Juan a na ostrovy u nikaragujského pobřeží, především Islas del Maíz (Corn Islands). Západní hranice nebyla přesně určena, fakticky sahala až k prvním španělským osadám. Jamajský plantážník a amatérský historik Edward Long oceňoval, že Miskitové „vždy plnili a plní roli armády, aniž by vyžadovali plat nebo jinak zatěžovali Velkou Británii, a díky nim se Angličané pevně drží; chrání jejich obchod a tvoří neproniknutelnou bariéru proti Španělům, které udržují v trvalé hrůze.“²⁸

Ve 30. letech 18. století byly v nejvýznamnějších osadách na pobřeží – Gracias a Dios, Bluefields a Black River – zřízeny britské vojenské posádky a celé území bylo v roce 1747 svěřeno „superintendentovi“ se sídlem v Black River.²⁹ Tento krok měl předcházet formálnímu záboru území ze strany britské koruny. V polovině 18. století dosáhl největšího rozmachu miskitský obchod, především s otroky, dodávanými na Jamajku. Otrokářství vedlo k dalšímu posilování bohatství i moci miskitských králů. Zároveň se ale v této době mezi miskitskými elitami prosadili černošští míšenci, kteří si uzurpovali většinu zisků z obchodu. Někteří historikové dokonce tvrdí, že tak jako posilování královské moci, také zintenzivnění otrokářství během 18. století bylo důsledkem pronikání západoafrických tradic do miskitské kultury. Africké kulturní a biologické dědictví v miskitské společnosti se totiž soustavně obnovovalo díky přílivu uprchlých černochoů z karibských ostrovů, kteří se snadno začleňovali do heterogenní společnosti na pevnině a díky své znalosti anglického jazyka se zde prosazovali jako zprostředkovatelé.

Opět je velmi těžké zjistit, jak významný byl biologický a kulturní vliv černých Afričanů na miskitskou společnost v této době. V 19. století měly zmínky o příměsi „africké krve“ v panovnické rodině diskreditovat Miskity jako míšence, spojujících

²⁷ Například v roce 1736 miskitské poselstvo navštívilo Santiago de Guatemala s nabídkou mírové smlouvy a žádostí o poskytnutí možnosti obchodovat a usazovat se v rámci španělského území. Je možné, že tato iniciativa vzešla ze sporů mezi miskitskými elitami, ze snah neúspěšného uchazeče o trůn získat vlastní mocné spojence. V každém případě neměla úspěch, neboť španělské úředníky rozhořčila „opovážlivost“ Indiánů obracejících se na španělského krále jako na sobě rovného; příhoda ale zpochybňuje představu miskitských vůdců jako britských „loutek“. Viz dokumenty publikované v *Boletín del Archivo General del Gobierno* 5:4 (1940) a 6:1 (1941).

²⁸ LONG 1774, 1: 320.

²⁹ NAYLOR 1989: 46., cituje i dokumenty britského „ministerstva pro kolonie“ (Colonial Office) ke zřízení superintendencie.

v sobě negativní vlastnosti obou ras, proto se hojně objevovaly v nikaragujských nebo severoamerických pramenech, které popíraly legitimitu miskitského království. Už dokumenty z 18. století ale upozorňují na to, že také sami Miskitové rozlišovali mezi jedinci s výraznější příměsí černošské krve, zvanými v těchto pramenech Zambo (event. Sambo, což je anglická transkripce španělského *sambo*) nebo Zambo-Miskito, kteří se soustřeďovali na severní části pobřeží, kolem Cape Gracias a Dios v dnešním Hondurasu. Naproti tomu Miskitové z jihu začali být nazýváni Tawira, což v miskitštině znamená „rovné vlasy“, nebo krátce Miskito. Obě skupiny se údajně nejen lišily vzhledem, ale obývaly poměrně přesně vymezené území a podřizovaly se vlastním vůdcům – Zambo-Miskitové „králi“, Tawirové „guvernérovi“. Zambo-Miskitové se navíc mnohem intenzivněji hlásili ke spojení s Brity a byli podstatně agresivnější vůči španělskému osídlení na západě.³⁰

Opět je otázkou, zda Miskitové během dvou století kontaktu s bělochy akceptovali evropské pojetí „rasy“ a „rasové čistoty“ a na jeho základě z původně jedné sdílené identity vytvořili dvě, nebo zda je rozdělení na „Zamby“ a „Tawiry“ spíše otázkou stupně přijetí britských vlivů. Vztah mezi Zamby a Tawiry by byl v tomto případě podobný jako vztah mezi „Miskity“ jako celkem, tedy těmi obyvateli pobřeží, kteří projeví větší přizpůsobivost, a méně akulturovanými „Sumy“. Španělské i anglické prameny v každém případě potvrzují existenci sporů a dokonce i ozbrojených střetnutí mezi Zamby a Tawiry. Zambové a jejich král se postupně prosadili jako vůdčí síla na pobřeží, zejména poté, co kolem roku 1727 zdecimovala osady Tawirů epidemie neštovic (je možné, že Zambové měli díky příměsí africké krve proti této chorobě větší imunitu³¹). Na konci 18. století se pak Zambům podařilo zlikvidovat dynastii tawirských „guvernérů“ a definitivně si Tawiry podrobit.³²

Další akulturaci Zambo-Miskitů se však postavily do cesty okolnosti nezávislé na jejich vůli. Zřízení britské superintendencie se sídlem v Black River se mělo stát předstupněm otevřené kolonizace, té však zabránily britsko-španělské dohody uzavřené v rámci jednání o ukončení sedmileté války a války za americkou nezávislost. Pařížská mírová smlouva v roce 1767 všeobecně posílila postavení Britů na území Nového světa, zavazovala je však vyklidit středoamerické pobřeží

³⁰ Např. LONG 1774, 1: 316, HODGSON 1822: 45; dobové prameny analyzuje OFFEN 2002a.
³¹ HODGSON 1822: 49; OFFEN 2002a: 335.

³² WRIGHT 1808: 25-26.

(s výjimkou Belize) a vrátit je do rukou španělské koruny. Britové ovšem trvali na politické nezávislosti „Království Miskitů“, které si podle nich Španělé nikdy nepodrobili. Versailleská smlouva z roku 1783, ukončující další britsko-španělský konflikt, rozpoutaný americkou revolucí, však opět určila, že se Velká Británie vzdá svých ambicí ve Střední Americe. Tentokrát navíc španělští vyjednavací dali jasně najevo, že na tomto požadavku budou trvat, neboť úzké spojení Britů s Miskity začalo poradce španělského krále velmi zneklidňovat. Ve snaze zachovat křehký klid zbraní se proto britská vláda během tří let rozhodla pobřeží vyklidit. Ukončena byla i činnost britského superintendenta, samozřejmě bez jakékoli dohody s Miskity.

V tuto chvíli se na pobřeží Moskytů nacházely nejméně čtyři stovky britských osadníků (*Shoremen*) s 1800 černých otroků. Většina z nich se přesunula do Belize, nicméně někteří běloši a početnější skupina černochoů přesun odmítli. Dál úzce spolupracovali s Miskity a – jak tvrdili správní úředníci z Guatemaly – podněcovali jejich odpor proti španělským snahám o kolonizaci. Španělé vybudovali na pobřeží několik pevností a misíí a pokusili se je kolonizovat několika stovkami přistěhovalců z Asturie a z Kanárských ostrovů. Spíše než nový podnět po miskitský synkretismus znamenala ale krátká španělská přítomnost posilu pro jejich sebeidentifikaci jako britských poddaných a pocit nadřazenosti nad Španěly, byť vztahy s Brity poznamenalo zklamání z jejich „zrady“. Španělské dokumenty ukazují některé specifické rysy miskitské společnosti, především jejich soustavný zájem o obchod. Španělští úředníci si aktivní zájem miskitských předáků o evropské zboží vysvětlovali jako touhu po „darech“. Miskitové však žádali soustavný přísun předmětů, s nimiž by mohli dále obchodovat po celé délce pobřeží a zajišťovat si tak spojení dalších etnických skupin, a na druhé straně odbyt zboží, které od nich dlouhodobě odebírali Britové, ať již se jednalo o železnou krunýř nebo zemědělské výrobky. S jednorázovými dary španělských úředníků se proto odmítali spokojit.³³ To by mohlo potvrzovat teorie Mary Helms a dalších etnohistoriků o Miskitech jako „obchodním společenství“. Zároveň z těchto dokumentů vystupuje obraz Miskitů konce 18. století jako pevně integrovaných do britského koloniálního obchodního systému.

33

Např. Antonio Porta Costas, *Relación del Reconocimiento geométrico y político de la Costa de Mosquitos, desde el establecimiento del Cabo de Gracias a Dios hasta el de Blewfields* [1790], in SERRANO Y SANZ 1908: 259-260.

Španělská kolonizace nakonec neuspěla a to oživilo zájem Britů o Pobřeží Moskytů. Král George II. (1799-1816) byl opět s velkou pompou korunován, ne ovšem na Jamajce, ale v Belize, které se stalo novým centrem, přes nějž ovšem během 19. století velmi změnilo. Postavení krále vůči Britům se střetnutí, do nichž se Miskitové zapojovali a pod jejichž záštitou podnikali vlastní loupežné výpravy. Mimo to je zrušení otroctví v britských državách ve 30. letech 19. století zbavilo odbytiště pro zajatce, ať již španělské, nebo indiánské. To vše oslabilo pozici miskitských králů, kteří přestali být rovnoprávnými partnery britských koruny o Pobřeží Moskytů znamenal, že bílí osadníci a úředníci přebrali část moci a vlivu králů. Z Belize se na miskitské území rozšířila těžba dřeva, nabízející výdělky pro řadové Miskity, kteří již nemuseli spoléhat na svého krále jako garanta přísunu evropského zboží.

Španělsko se až do počátku 19. století odmítalo vzdát suverenity nad Pobřežím Moskytů.³⁴ Když ale vypukly války španělských kolonií za nezávislost, Británie se pokusila nové konstelace sil využít k posílení svého vlivu. V té době dosud evropské velmoci neuznaly existenci středoamerické federace, takže nemohla na mezinárodním fóru prezentovat své nároky na pobřeží; a tím spíš poté, co se rozpadla na pět vzájemně soupeřících států. Vedle hospodářského potenciálu Pobřeží Moskytů jako zemědělské a dřevařské oblasti se Britové začali zajímat o jeho strategickou polohu na přirozené vodní spojnici Atlantického a Tichého oceánu. Již v 16. století španělští *conquistadoři* zjistili, že řeka vytékající z jezera Nicaragua, známá jako Río San Juan, se vlévá do Karibského moře. Od jezera Nicaragua bylo třeba překonat po souši do tichomořského přístavu San Juan del Sur jen krátkou cestu; na karibském pobřeží Španělé vybudovali přístav San Juan del Norte, odkud vyplouvaly lodě do Nombre de Dios v Panamě a Cartageny. Řeku San Juan využívali pro své útoky do vnitrozemí piráti a pro své obchodní výpravy britští podlodníci. Už ke konci 18. století se ale začaly objevovat první návrhy na její rozšíření na kanál, který by spojil oba oceány a nahradil nevyhovující suchozemské spojení přes Panamu.

Právě ve snaze zajistit si přednostní právo na atlantický úsek tohoto budoucího kanálu přesvědčili britští představitelé krále George II., aby své sídlo přesunul z Cabo Gracias a Dios do jižněji položené osady Bluefields. Skutečnost,

že poslechl a opustil tak tradiční miskitské území, je výmluvným důkazem o rychlé ztrátě moci a vlivu krále a jeho narůstající faktické a snad i mentální závislosti na Britech. Jeho nástupce Robert Charles Frederic pak ve 30. letech 19. století na podnět britského superintendenta v Belize, plukovníka Alexandra Macdonalda, vytyčil „původní miskitské území“ až k laguně Chiriquí v Panamě. Jen těžko ale zjistíme, nakolik se tato závislost na Britech omezovala na vládnoucí vrstvu, která tradičně získávala nejvíce z obchodu i z vojenských výbojů, a nakolik se změnil život řadových Miskitů.

V roce 1844 Velká Británie formálně vyhlásila nad Pobřežím Moskytů protektorát. Zároveň ale nepřestávala jeho vládce prezentovat jako suveréna a strůjce vnitřní i zahraniční politiky „království“. Proto se veškerá komunikace s „Královstvím Miskitů“ odehrávala prostřednictvím britského ministerstva zahraničí (Foreign Office), nikoli ministerstva pro kolonie (Colonial Office). Zároveň byla ale v symbolické rovině zdůrazňována blízkost obou království. Miskitský prapor, který navrhl první konzul Patrick Walker, měl v levém horním rohu britskou vlajku, podobně jako vlajky britských dominií;³⁵ a britští konzulové byli faktickými vládci pobřeží. Této skutečnosti využívaly nikaragujské úřady, které se snažily zpochybnit existenci jakéhokoli usedlého a kompaktního společenství na východě Střední Ameriky a jeho relevance jako mezinárodně-politického partnera. Sebastian Salinas, nikaragujský ministr zahraničí, prohlásil v roce 1847: „Miskitové jsou divoši, kteří žijí v pustině a v lesích na pobřeží Nikaraguy, živí se lovem a rybolovem, nemají domy, písmo, zákony ani náboženství nebo cokoli, co by řadilo po bok civilizovaným společností.“³⁶

Pravdou je, že určité zvyklosti byly miskitské společnosti cizí. Postrádala mimo jiné koncept soukromého vlastnictví půdy v evropském slova smyslu. I z tohoto důvodu Britové zdůrazňovali význam a tradici funkce krále, jemuž jedinému přiznávali právo půdu pronajímat, prodávat a odstupovat. V 19. století, s nárůstem dřevařského a zemědělského podnikání na Pobřeží Moskytů, nabyl tento rozměr královské moci podstatně většího významu než jeho původní funkce jako nástroje pro navazování politických vztahů mezi Brity a obyvateli pobřeží. Složení pobřežní společnosti se ovšem v 1. polovině 19. století změnilo. Výrazně

³⁵ Náčrt vlajky in RABELLA 1995: 60; a také British National Archives, Londýn – Public Relations Office, Foreign Office (dále BNA, PRO, FO), sv. 53/1, nf.

³⁶ Salinase cituje Charles Edward Grey, guvernér Jamajky, v listu lordu Palmerstonovi, 6-1-1848 (BNA, PRO, FO, sv. 53/131, f. 102-104)

se posílila černošská složka populace. Nebyli to ale příslušníci původního substrátu indiánsko-afrických míšenců, ale nově příchozí černoši a svobodní barevní z britských kolonií v Karibiku. Poté, co bylo v britských koloniálních državách zrušeno otroctví (1834), osvobození černoši z karibských ostrovů našli na Pobřeží Moskytů místo, kde jejich původ a barva pleti nebyly stigmatem. Většinou dobře ovládali angličtinu, byť s africkými příměsemi. Převzali proto roli podnikatelské vrstvy, která postupně ovládla starší vrstvy populace. Sami sebe považovali za britské poddané, protagonisty britské moci na pobřeží. Odmítali se proto nazývat *Zambo*; dobové dokumenty je vesměs označují jako *Creoles*, což je anglická varianta výrazu *criollo*, který ve španělských koloniích a z nich vzniklých nezávislých státech označoval jedince narozené na půdě Nového světa.³⁷

V nepřítomnosti přímé koloniální nadvlády, bez jakýchkoli zákonných omezení spoutávajících jejich iniciativu, kreolská komunita na Pobřeží Moskytů vzkvétala. Získali značný vliv na krále a převzali úlohu jeho rádců a nejbližších spolupracovníků, zároveň se ale snažili nebýt pohlceni miskitskou kulturou. Protože se *Creoles* odmítali mísit se starší zambo-miskitskou populací, ta postupně pozbyla výrazněji černošské rysy. Zambové a Tawirové během 19. století splynuli do jedné kategorie „Miskitů“, zdůrazňující svůj „místní“ původ právě v opozici k „cizincům“, tedy *Creoles*, byť si nadále zachovali pozitivní vztah k britské kultuře a anglickému jazyku.³⁸ O interiorizaci konceptu „rasy“ a představy o nutnosti zachovat „domácí“ charakter vládnoucí dynastie svědčí skutečnost, že i v následujícím půlstoletí se králové rekrutovali z této údajně „čisté“ komunity Miskitů, nikoli z řad *Creoles*.³⁹

³⁷ Ve španělských koloniích i například na Jamajce tento výraz označoval v Americe narozené bělochy. (Např. LONG 1774, 2: 261 hovoří o „místních běloších, zvaných kreolové“. Viz též BRAITHWAITE 1971). Na Pobřeží Moskytů však výraz *Creole* jednoznačně identifikuje jedince černošského nebo míšeneckého původu, běloši – i běloši narození na Pobřeží – byli podle svého jazyka nazýváni *Englishmen* nebo *Spanish*.

³⁸ Určité zmínky v pramenech 2. poloviny 19. století ovšem naznačují, že si Miskitové uchovali vzpomínky na teritoriální, politické a „rasové“ rozčlenění předchozí doby. Na nich zakládá svou argumentaci OFFEN 2002a.

³⁹ Například po smrti krále George Augusta Fredericka v roce 1865 (tehdy byl ovšem již jeho titul změněn na „dědičného náčelníka“, jak bude vysvětleno níže) se králem nestal žádný z jeho synů – právě proto, že jejich matka byla kreolského původu – ale syn jeho nejstarší sestry, tehdy desetiletý William Henry Clarence (OERTZEN – ROSSBACH – WÜNDERICH 1990: 67; komentáře také v dopisech misionářů, vydaných později tiskem, např. *Missionsblatt aus der Brüdergemeine* 1866: 235, 277, a 1869: 212).

Britský vliv, podporovaný kreoly, se ale začal chýlit ke konci, především kvůli tlaku Spojených států. I američtí představitelé ve 40. letech 19. století rozvíjeli plány na vybudování mezoceánského spojení – zejména po propuknutí zlaté horečky v Kalifornii v roce 1848 – a v danou chvíli mohli využít britské angažovanosti v Evropě i v Asii, která odváděla jejich pozornost od problematické a nestabilní Střední Ameriky. Vyjednávání nakonec roku 1850 vyústilo ve smlouvu, známou podle pověřených zástupců signatářských zemí jako Clayton-Bulwerova. USA a Velká Británie se zavázaly, že během příprav na vybudování středoamerického průplavu nebudou pro sebe požadovat výlučná práva v Nikaragui, Kostarice ani na Pobřeží Moskytů. Smlouva je prezentuje jako samostatnou politickou entitu, ostatně stejně jako dobové atlasy. Přesto zásadně změnila politickou situaci na pobřeží. Smlouva byla opět sjednána bez vědomí krále, což jeho pozici dále oslabilo. Naopak významně posílil americký hospodářský vliv, zatímco britské zájmy v jiných částech světa, zejména v Asii, vedly k tomu, že britští představitelé záhy rezignovali jak na projekt mezoceánského spojení, tak na své dlouhodobé závazky vůči „spřátelenému“ miskitskému království.

V roce 1860 Velká Británie oficiálně ukončila svůj protektorát a uznala suverenitu Nikaraguy nad Pobřežím Moskytů. Tzv. smlouva z Managuy změnila status miskitského území z „království“ na „rezervaci“ (*reserva*), právní entitu velmi podobnou indiánským enklávám ve Spojených státech. Miskitům byla přislíbena finanční kompenzace a „*právo na samosprávu a svrchovanost nad všemi osobami usídlenými na tomto území, podle svých vlastních zvyklostí, pokud nejsou v rozporu se zákony Nikaragujské republiky.*“⁴⁰ Nikaragujské úřady zde neměly vybírat clo na zboží exportované z pobřeží ani udělovat koncese na těžbu dřeva, nerostů nebo zemědělskou exploataci. Byla zřízena nová funkce „dědičného náčelníka“, předávaná ve stejné linii jako dříve titul krále, tedy v rámci „čisté“ komunity „původních obyvatel“, Miskitů. Rezervace se ovšem rozkládala mezi řekami Rama a Hueso, tedy mimo tradiční jádro miskitské moci kolem Cape Gracias a Dios – v roce 1860 bylo definitivně potvrzeno jeho začlenění do Hondurasu – a podél řeky Wagki (dnešní Río Coco). Většina miskitských osad zůstala tedy vně rezervace, což dále posílilo faktickou moc *Creoles* a amerických podnikatelů, kteří nahradili britské překupníky. Během tří desetiletí američtí

40

Text smlouvy in OERTZEN – ROSSBACH – WÜNDERICH 1990: 315-317.

investoři ovládali plných 90% obchodu a podnikání v rezervaci.⁴¹ Zatímco Miskitové se spíše stahovali do vnitrozemí, kde námezdní práci doplňovali tradiční ekonomiku primitivního zemědělství, lovu a rybolovu, *Creoles* se soustředili v přístavech a aktivně se zapojovali do obchodu a podnikání.

Hospodářské změny byly v těchto desetiletích velmi rychlé. K tradičním odvětvím, jako byla těžba dřeva, se přidala nová, především sběr kaučuku a pěstování banánů. Kaučukovník je místní rostlinou nikaragujských deštných lesů, známou a využívanou již v předkolumbovské době. Ve 2. polovině 19. století byl kaučuk využíván v továrnách a na železnicích a Pobřeží Moskytů se nakrátko stalo jeho hlavním exportérem. Při sběru se často uplatňovali Indiáni. Vyčerpání kaučukovníkových porostů bezohledným využíváním ale boom rychle ukončilo. Už od 16. století se na atlantickém pobřeží Střední Ameriky uchytily banány – původem z Afriky – a rychle pronikly do místního jídelníčku. Od 2. poloviny 19. století je braly na palubu americké dřevařské lodě. Vyšší zájem amerických podnikatelů a také vynález chladírenských lodí podnítil drobné zemědělce, kreoly stejně jako Miskity, aby je cíleně pěstovali. Ovšem banány se rychle kazí, takže američtí exportéři, kteří zajišťovali přepravu po železnicích a po moři, si mohli na producentech vynucovat nízké výkupní ceny. Exportní společnosti ovládly veškerou nákladní dopravu na Pobřeží Moskytů. Aby se nevracely s prázdnou, dovážely lacinou kukuřici z amerického Středozápadu, čímž zasadily poslední ránu tradičnímu zemědělství v regionu, ještě výrazněji si zavázali drobné producenty banánů a postupně je pohlcovaly. Zároveň donutily Miskity k definitivnímu přechodu na monetární ekonomiku.

Námezdní dělníci z Jamajky a dalších karibských ostrovů začali nahrazovat Miskity v roli hlavní pracovní síly, zatímco *Creoles* byli odsouváni stranou díky narůstajícímu počtu amerických podnikatelů a specialistů, trvale přítomných na pobřeží. Další konkurenční skupinou se stali Garifunové, kteří se po svém přesídlení do Hondurasu koncem 18. století postupně rozptýlili podél středoamerického pobřeží. Věnovali se těžbě dřeva, rybolovu a pašeráctví. Na Pobřeží Moskytů se od 30. let 19. století usazovali zejména v Bluefields a San Juan del Norte, nechávali se najímat dřevařskými firmami a mnozí získali bohatství a politický vliv. V dobových anglických dokumentech jsou obvykle Garifunové nazýváni *Caribové*, což může způsobovat jistý zmatek, neboť – jak bylo zmíněno výše – ve španělských textech ze 17.-18. století označuje výraz *caribes* ty Indiány

MARKÉTA KRÍŽOVÁ

Pobřeží Moskytů jako příklad kulturní synkreze vzešlé z kolonialismu

z východního pobřeží, kteří se nenacházeli pod přímou pravomocí miskitského krále, ale zároveň nebyli podrobeni *conquistadory*.

Akcelerující hospodářský rozvoj v rezervaci podnítil snahy nikaragujských představitelů ukončit politickou autonomii Miskitů. Tzv. reinkorporaci (*reincorporación*) realizovala v roce 1894 liberální vláda prezidenta Zelayi. Nikaragujské jednotky obsadily Bluefields, strhly miskitskou vlajku a prohlásily za zrušená zbývající politická privilegia místních elit. Poslední „dědičný náčelník“ Robert Henry Clarence uprchl na Jamajku (zemřel v Kingstonu v roce 1908). Britská vláda proti takovému vývoji nijak neprotestovala a v roce 1905 smlouva mezi Británií a Nikaraguou vyřešila všechny zbývající sporné otázky, smlouvu z Managuy prohlásila za zrušenou a uznala suverenitu Nikaraguy nad územím „bývalé rezervace Miskitů“.⁴² *Creoles* se museli definitivně vzdát svého postavení, v roli dominantní vrstvy je nahradili nikaragujští úředníci. Násilná inkorporace Pobřeží Moskytů do Nikaraguy však nevyústila v hospodářské, sociální ani kulturní sjednocení země. Po většinu 20. století bylo snazší cestovat z Bluefields do New Orleans než do Managuy a karibské pobřeží zůstávalo „jiné“. Anglofonní *Creoles* i Miskitové vnímali nikaragujský stát jako nástupce španělského kolonialismu a uchovávali si pozitivní vzpomínky na dobu britské a americké dominance.

Moravská církev

Vraťme se však do 19. století, kdy se zformovala dnešní etnická mapa Pobřeží Moskytů. Vliv na ni měla nejen britská kolonizace, ale také snahy o osídlení ze strany jiných evropských národů, jimž se nedostávalo sil k soupeření o lukrativnější kolonie. Během 30. a 40. let došlo k několika pokusům založit zde německé osady. Vesměs skončily neúspěchem vzhledem k nepříznivému klimatu i nesouhlasu britských autorit. Několik stovek německých emigrantů zemřelo nebo se přemístilo do jiných částí Nového světa.⁴³ Právě v souvislosti s těmito kolonizačními pokusy se ale roku 1847 v Bluefields objevili členové tzv. Moravské církve (*Herrnhuter Brüdergemeine*, *Moravian Church* nebo *Unitas Fratrum*), tedy Jednoty bratrské.

Tato církev, která se výslovně hlásí k odkazu předbělohorských českých bratří, se zformovala na počátku 18. století v komunitě nekatolických exulantů

⁴² Text smlouvy in OERTZEN – ROSBACH – WUNDERICH 1990: 436-437.
⁴³ HENDERSON 1944; HOUWALD 1986.

z Moravy. Z původního sídla ve městě Herrnhut/Ochranov v Horní Lužici její příslušníci expandovali do mnoha evropských zemí a jejich zámořských kolonií. Poměrně dobrou pověst měli v Anglii a založili několik osad a misíí v severoamerické Pensylvánii a na karibských ostrovech. Protože je anglické úřady znaly a uznávaly, ani konzul na Pobřeží Moskytů neprotestoval, když představitelé misie na Jamajce projeví zájem rozšířit své aktivity i na pevninu. Sociálně-reformní, až utopické představy bratrských misionářů o Novém světě a jeho obyvatelích⁴⁴ je vedly především k zájmu o „původní“ obyvatele, v jejich očích dosud nezkažené evropskými vlivy. Na Pobřeží Moskytů se tedy vydali s cílem šířit křesťanské učení mezi Miskity.⁴⁵ Paradoxně ale podstatně větší vstřícnost vůči misijním aktivitám, ať již v podobě školní výuky, nebo výuky náboženské, projevovali míšenečtí *Creoles*. Díky pomoci misionářů mohli totiž kreolové sami před sebou i svým okolím prokázat svou „civilizovanost“.

I v miskitských vesnicích ve vnitrozemí misionáři zakládali školy. Ještě důležitější bylo to, že pečovali o alfabetizaci domorodců v jejich vlastním jazyce. Překládali výňatky z Bible, kázání a duchovní písně do miskitštiny a sepisovali slovníky a gramatiky.⁴⁶ Miskitský jazyk tak získal literární podobu i novou prestiž tváří v tvář tlaku hlavního obchodního jazyka – angličtiny – a později úředního jazyka Nikaraguy, tedy španělštiny. Sami misionáři často angličtinu neovládali, jejich mateřštinou byla němčina, a tato pro Miskity překvapivá skutečnost ukazovala anglický jazyk ve zcela jiném světle. Tradiční vliv anglické kultury zdiskreditovaly politické ústupky Velké Británie v letech 1850 a 1860. Miskitové proto byli velmi otevření působení moravské ideologie, která zdůrazňovala svébytnost miskitského „národa“. Díky misionářům a jejich zájmu o místní historii a kulturu (byť samozřejmě hlavní motivací misionářů bylo miskitské zvyky vykořenit) byly zaznamenány v písemné podobě některé historické události, které sami Miskitové pokládali za zásadní, mýty a vzpomínky na zaniklá řemesla a zvyky.⁴⁷

⁴⁴ KRIZOVA 2007.

⁴⁵ Friedrich Eduard Grunewald, *Geschichte der Mission auf der Mosquito-Küste*, 1859, rkp., Archiv der Brüder-Unität, Herrnhut (dále ABU), R.15.H.II.a.1.3.5. Výměna listů o vyslání bratrské misie na Pobřeží Moskytů ABU, R.15.H.II.a.1.1-5; komentáře britského konzula BNA, PRO, FO 53/7, nepag.; PRO, FO 53/6, f. 1, 17; PRO, FO 53/11, f. 28-30 aj.

⁴⁶ Např. [anon.], *Erstes Lesebuch in der Moskitosprache*, rkp., nedat., ca. 1860, ABU Herrnhut, R.15.H.II.a.1.7; *Miskito-Englisch/Englisch-Miskito Wörterbuch*, na jehož přípravě se podíleli misionáři Ziock a Blair, byl publikován v roce 1894.

⁴⁷ Např. [Heinrich Ziock], *Einige Sitten und Gebräuche der Kukkalayer Indianer*, nedat., ca. 1882, ABU Herrnhut, R.15.H.II.a.1.13; [Heinrich Ziock], *Mythologie der Moskito-Indianer*, 1884, rkp.,

Tím se dostáváme k zásadnímu aspektu tohoto misijního projektu. Moravané ve svých denících, zprávách a dopisech dokumentovali politické a společenské dění na Pobřeží Moskytů v letech 1850-1894. Deníky, zprávy a dopisy byly ukládány v ústředním archivu církve v německém Herrnhutu.⁴⁸ Představují významný korpus pramenů nejen co do kvantity a soustavnosti – neboť misijní deníky byly skutečně vedeny den po dni paralelně v několika osadách po dobu mnoha desetiletí a také zprávy z průzkumných cest do nových lokalit byly velmi detailní – ale také vzhledem ke znalosti místní problematiky (byť misionářům jistě mnohé zůstalo utajeno). V tomto smyslu významně doplňují zprávy britských konzulů, uložené v Britském národním archivu, které zejména v politicky napjatém období mezi léty 1848 a 1860 byly též časté a velmi detailní. Alespoň někteří z konzulů dokázali proniknout do vnitřních záležitostí regionu a jejich zprávy objasňují mnohé například o postavení krále a vztahu Indiánů a kreolů k němu.⁴⁹ Přesto se soustředí na britské zájmy a ponechávají stranou každodenní život obyvatel. Na druhé straně jsou samozřejmě moravské dokumenty poznamenány zájmy a cíli misionářů, kteří usilovali o vytvoření modelového církevního společenství na Pobřeží Moskytů a o jeho prezentaci evropským souvěrcům. Ale skrze církevní dokumenty poprvé dostali možnost sebevyjádření i sami Miskitové; to činí miskitský příklad unikátním v rámci studia kulturního synkretismu v Novém světě.

Vedle toho, že moravané⁵⁰ posílili miskitskou sounáležitost tím, že upevnili postavení miskitštiny jako komunikačního a literárního jazyka, zásadním způsobem

ABU, R.15.H.II.a.1.14 (po určitých úpravách a krácení přetištěno in *Missions-Blatt aus der Brüdergemeine* 48:7 (1884), 128-132, 48:7 (1884), 146-149 jako H. Ziock, Einiges aus der Mythologie der Mosquito-Indianer. Výtah z tohoto tiskem publikovaného textu in OERTZEN – ROSSBACH – WÜNDERLICH 1990: 200-206)

⁴⁸ Některé z deníků a dopisů vydány tiskem již v době, která je objektem zájmu této studie, v oficiálních tiskovinách Moravské církve (např. *Periodical Accounts relating to the Missions of the Church of the United Brethren, established among the Heathen* (od roku 1790) nebo *Nachrichten aus der Brüdergemeine* (since 1817). Právě z těchto tiskem vydaných, ovšem značně okleštěných textů vycházejí moderní edice, např. OERTZEN – ROSSBACH – WÜNDERLICH 1994.

⁴⁹ Konzulární zprávy například opakovaně potvrzují „velikou úctu“, kterou ještě v polovině 19. století projevovali řadoví Miskitové svému králi, ztělesňujícímu jejich nezávislost a sounáležitost. (Viz např. konzul Christie to lordu Palmerstonovi, 5-IX-1848, rkp. BNA, PRO, FO 53/11, f. 196-212; výňatky in OERTZEN – ROSSBACH – WÜNDERLICH 1990:121-126)

⁵⁰ Důsledně píší termín „moravané“ s malým počátečním písmenem vzhledem k tomu, že označuje příslušnost k církvi, nikoli příslušnost etnickou či teritoriální. Pouze někteří ze zakladatelů obnovené jednoty bratrské skutečně pocházeli z Moravy.

ovlivnili postavení krále. Přestože do politických záležitostí otevřeně nezasahovali, to jim zapovídala věrouka jejich církve,⁵¹ měli značný vliv na panovníka a jeho nejbližší okolí. Sestra krále George Augusta Frederika, tehdy patnáctiletá „princezna Mathilda“, se v roce 1853 stala „první setbou mezi Miskity“, tedy první osobou, již moravané udělili křest.⁵² Moravané sloužili miskitským králům jako sekretáři, pokladníci a tlumočníci, dávali do jejich služeb svůj vliv a svou prestiž; a tuto roli si zachovali i po roce 1860, kdy se král změnil v „dědičného náčelníka“. Působení Moravské církve, jediné úspěšné misijní skupiny v miskitské historii – neboť anglikánská církev po dobu tří století britské přítomnosti jevila o Střední Ameriku jen symbolický zájem – se stalo zásadním podnětem pro utváření moderní sebeidentifikace Miskitů. Protože zánik království sounáležitost Miskitů narušil, snažili se misionáři udržovat vzpomínky na bývalou slávu alespoň v symbolické rovině. Zároveň tím ovšem do určité míry potlačovali etnickou a jazykovou rozmanitost na pobřeží a de facto navázali na procesy „miskitizace“ probíhající od 17. století. Moravané se pro potřeby každodenního styku s konvertity seznamovali i s jinými místními jazyky (sumu, rama atd.) a mezi jednotlivými etnickými skupinami ve svých textech pečlivě rozlišovali. V tomto směru jejich dokumentace velmi převyšuje zprávy konzulární. Pro potřeby katecheze a školní výuky však spoléhali především na miskitštinu.⁵³

A moravané získávali vliv i v rovině lokálních vůdcovských struktur, posilovali nebo naopak oslabovali postavení náčelníků vesnic ve vnitrozemí. Svěřovali velký díl misijní práce – vedení modliteb, ale také dohled nad dodržováním mravních zásad vštěpovaných misionáři – domorodým „asistentům“ obojího pohlaví, obvykle absolventům misijních škol. Později byli někteří z těchto asistentů řádně vysvěceni na kněze. Tyto nové elity se zároveň stávaly zprostředkovateli oboustranné kulturní

⁵¹ Například poté, co smlouva Velké Británie a Hondurasu z roku 1859 potvrdila začlenění severní části miskitského území pod svrchovanost Hondurasu, připomínal Gustav Feurig, představený moravských misí na Pobřeží Moskytů, Ernstu Gottfriedu Kandlerovi, jenž působil v misijní stanici v Cape Gracias a Dios. „Za žádných okolností se nezapojíte do politických záležitostí; přestože víme, že na Indiánech je pácháno bezpráví, nemůžeme se činy ani slovy postavit proti vládě.“ (22-XII-1860, ABU R.15.H.II.b.18.a.1860)

⁵² Friedrich Eduard Grunewald, *Geschichte der Mission auf der Mosquito-Küste*, 1859, rkp., ABU, R.15.H.II.a.1.3.5, nepag.

⁵³ Např. [Friedrich] Eduard Grunewald v listu z 10-VIII-1859, adresovaném spolubratřím v Hermnhutu, zdůraznil dlouhodobě pohrdavý postoj Miskitů vůči jiným etnikům, zejména Sumům (v tomto dopise pod jménem *Wullwas*), kteří „platí spíše za otroky“; vyjmenoval tato etnika a upozornil, že každé „má svou vlastní řeč, velmi odlišnou od ostatních, všichni ale rozumí řeči Miskitů ... To je řeč zvučná a bohatá.“ (ABU, R.15.H.II.a.1.6.4)

výměny, seznamovali misionáře z dějinami a kulturou Miskitů, ale také se stávali protagonisty nového životního stylu. Moravané podněcovali nové formy hospodářských aktivit, úzce navázané na britské a americké podnikání a nesené protestantskou etikou přičinlivosti a spořivosti. Preferovanou aktivitou bylo intenzivní exportní zemědělství. Moravané sami u svých misíí zakládali plantáže kokosových palm, kakaovníků, manga a dalších plodin a k těmž vedli i své konvertity.⁵⁴ V souvislosti se snahami přesvědčit Miskity o prospěšnosti přechodu na monetární ekonomiku zajišťovali misionáři prodej zemědělských přebytků a později i kaučuku prostřednictvím svých „misijních obchodů“, zakládaných v misijních stanicích od roku 1855 a vedených samotnými misionáři, které zároveň zásobovaly Miskity zbožím z Británie, Německa a později z USA – ovšem nikoli alkoholem. Z výtěžků obchodů byl financován provoz misie, zároveň se jejich prostřednictvím domorodci „učili znát cenu peněz“ a díky posilování závislosti na importovaném zboží rychleji opouštěli tradiční lov a sběr.⁵⁵

Zjevná je tedy aktivní role Moravské církve v procesech transformace společenských, kulturních a hospodářských struktur Miskitů a, jak uvidíme, také kreolů i jejich vztahů k okolnímu světu. Misionáři samozřejmě nutili konvertity vzdát se mnoha tradičních kulturních prvků, ať už se jednalo o přetrvávající nomádismus, volnou sexuální morálku nebo oblibu alkoholu. Výrazné byly jejich zásahy do sídelní struktury. Namísto dočasných osad, přesouvaných z pobřeží do vnitrozemí a zpět v závislosti na vegetačních cyklech a obdobích lovu a rybolovu, vyrůstaly kolem misíí plánovité osady s domy o několika místnostech, umožňujících oddělení veřejné a soukromé sféry.⁵⁶ Nejhlubší změny ale samozřejmě proběhly v oblasti náboženství. Moravané velmi nevráživě reagovali nejen na přetrvávající animismus a šamanské rituály, ale také na synkretické formy duchovního života, jako byly bujaré oslavy Vánoc. V nich se patrně projevil jamajské vlivy, neboť pro bělochy i černé otroky na Jamajce byl čas mezi Vánocemi a Novým rokem – koincidující s

⁵⁴ Pronikání jednotlivých plodin do miskitského zemědělství v návaznosti na moravskou misii analyzuje Offen 2002b. *Missions-Blatt aus der Brüdergemeine* 14 (1850), no. 11, s. 201-205 cituje líčení misionáře Pfeiffera o proměně okolí Bluefields: „Návštěvníkům našeho kostela jsem vyličil, jak škodlivá je zahálčivost a jak brzy by jejich úrodná půda s božím požehnáním přinesla plody, kdyby jen přiložili ruku k práci, a to mělo vynikající výsledky. Nyní pilně sázejí kávové, kakaové, kokosové a chlebovníkové stromky. Evangelium proměňuje srdce a přináší nový život a s ním i novou přičinlivost.“

⁵⁵ Detailní popis fungování misijních obchodů in SCHNEIDER 1899 (text založený na vzpomínkách misionáře Augusta Martina, který na Pobřeží Moskytů působil v letech 1859-90).

⁵⁶ Proměny miskitského osídlení v přímé návaznosti na moravskou misii zmapoval TILLMAN 2004.

krátkým obdobím vegetačního klidu, kdy ustávala práce na třtinových plantážích – nejvýznamnějším svátkem roku, doprovázeným tanci, hostinami a maškarními průvody.

Z Jamajky se na Pobřeží Moskytů dostal i tanec známý jako *John Canoe* (*Jonkonnu*). Jeho původ je nejistý, někteří badatelé jej vidí v tradičních obřadech západní Afriky a ve vzpomínkách na mezikmenové boje, jiní v evropském karnevalovém veselí. V každém případě se jedná o průvody a taneční zábavy, doprovázené hojným popíjením alkoholu a bubnováním, jejichž hlavní protagonisté mají maskované tváře a hlavy ozdobené párem kravských rohů a kančími kly.⁵⁷ Taneční průvod procházel osadami a zval obyvatele k tanci a zábavě. V listech moravanů se popisy těchto slavností objevovaly pravidelně každým rokem spolu s nostalgickými vzpomínkami na pokojnou atmosféru evropských Vánoc. Později byl úspěch misijních aktivit poměřován právě oslabováním vánočních „nevázaností“.⁵⁸

Jak již bylo řečeno, moravané se původně hodlali věnovat výhradně „Indiánům“, tedy Miskitům. I po delším pobytu si zachovali přesvědčení, že Miskitové jsou „původními“ obyvateli pobřeží, jejichž práva uzurpovali *Creoles* a Garifunové (*Caribes*). Míšenecký původ Miskitů moravané ve svých dokumentech v podstatě nezmiňují.⁵⁹ Ovšem také pozice *Creoles* se díky moravskému působení významně posílila, stejně jako jejich sebevědomí a pocit sounáležitosti. Problematika kreolů zůstává v dílech historiků a antropologů poněkud ve stínu komplikovaných sporů o původu a vývoji Miskitů.⁶⁰ Jisté ale je, že během 2. poloviny 19. století, v souvislosti s expandujícími hospodářskými aktivitami a vzhledem k politickým tlakům ze strany Nikaraguy, dochází k akceleraci procesu budování „národní“ kreolské identity, úzce navázané na anglofonní importovanou kulturu přetrvávající z dob britské dominance.⁶¹ Moravané k němu přispěli tím, že

⁵⁷ Popisy „tance Johna Canoe“ na Jamajce CLARKE 1927; REID 1942.

⁵⁸ Další popisy vánočních oslav a „tance Johna Canoe“ na Pobřeží Moskytů např. YOUNG 1842: 132, BELL 1862: 242.

⁵⁹ Například v *Missions-Blatt aus der Brüdergemeine* 13 (1849), no. 11, s. 187-190, se konstatuje, že „ubozí Indáni jsou všemožně utlačováni nejen bělochy, ale také černochoy“.

⁶⁰ Výjimky představují GORDON 1998; HELMS 1977.

⁶¹ Sami moravané tvrdili, že „mezi míšeneckou populací tohoto království (sic!) panuje pozoruhodná národní jednotá. (*Periodical Accounts relating to the Missions of the Church of the United Brethren, established among the Heathen*, no. 18, 1894, s. 320) Také americký cestovatel de Kalb si v roce 1893 povšiml, jak „všeobecný odpor ke všemu španělskému“ tvoří základ „zřetelného národního svazku“ (KALB 1893:278).

v mluveném i písemném projevu respektovali místní verzi angličtiny s jejími gramatickými a lexikálními zvláštnostmi. Citlivost vůči rasové odlišnosti kreolů projevili i tím, že povolali misionáře černé pleti ze svých misijních stanic na Jamajce.⁶² Jak již bylo řečeno, kreolové moravskému misie aktivně vyhledávali. Kreolští muži a ženy se stávali misijními pomocníky (*Helper*) a díky této své funkci posilovali své postavení ve společnosti. Tím spíše, že po roce 1860 zaujali misionáři výrazně protinikaragujskou pozici. Hlavním důvodem byl samozřejmě hluboce zakořeněný odpor proti katolictví i metodám španělské kolonizace. A svým neskryvaným postojem zase posilovali autonomismus kreolů o duchovní posilu a ideologické argumenty.

Narůstajícímu sebevědomí kreolů a Miskitů však ale brzy přestala role „pomocníků“ vyhovovat, stejně jako akulturační snahy moravanů. Může se zdát na první pohled nelogické, že svůj odpor proti misijnímu tlaku vyjádřili aktivním zájmem o moravskou doktrínu. Během tzv. „velkého probuzení“ koncem 80. let 19. století se počet členů církve ztrojnásobil. „Probuzení“ začalo mezi kreolskými členy moravské církve, kteří projevovali hlasitě a emocionálně svou zbožnost a pocity viny z vlastní hříšnosti. Během bohoslužeb i mimo ně hlasitě plakali, upadali do tranzu, veřejně se zpovídali se ze svých přečinů i myšlenek. Další fází byl lavinovitě se šířící zájem o členství v církvi. Dokonce i šamani (*sukias*), kteří navzdory misionářům aktivně působili v miskitských vesnicích, se dožadovali křtu, stejně jako bohatí kreolští obchodníci z Bluefields. Sami moravané byli tímto hnutím poměrně šokováni, tím spíše, že entuziastičtí věřící vnášeli do bohoslužeb i každodenního života vlastní, s moravskou věroukou jen obtížně slučitelné prvky.⁶³

Někteří antropologové vnímají „velké probuzení“ jako završení modernizačních procesů na Pobřeží Moskytů, tedy jako projev toho, že se jeho obyvatelé definitivně rozhodli přijmout západní kulturu se vším všudy.⁶⁴ Nicméně hnutí se odehrávalo v době, kdy miskitská a kreolská společnost procházela hlubokou krizí. V situaci, kdy se hospodářská moc na Pobřeží Moskytů rychle přesouvala do rukou amerických podnikatelů a narůstající tlaky ze strany nikaragujské vlády směřovaly proti základním pilířům miskitské identity –

⁶² Životopis nejvýznamnějšího z černých misionářů, Petera Blaira, byl publikován tiskem v bratrském periodiku (*Ein Lebensbild aus der Moskito-Mission, Mitteilungen aus der Brüder-Gemeine zur Förderung christlichen Gemeinschaft* 1898, no. 1, 179-196).

⁶³ SCHNEIDER 1888.

⁶⁴ OERTZEN – ROSSBACH – WÜNDERLICH 1994: 56-57.

anglickému jazyku a novému komponentu, protestantské náboženství – se pokusili vzít svůj duchovní život do vlastních rukou. V jistém smyslu uspěli a Moravská církev zůstala i v dalších desetiletích pilířem svébytné identity Pobřeží Moskytů.

Závěr

Z hlediska studia etnických procesů je zásadní skutečností společné zapojení Miskitů i kreolů do „velkého probuzení“. Můžeme je vnímat jako další krok v procesu budování společné lokální identity, přerušený ovšem v roce 1894 „reinkorporací“ do Nikaraguy. Jestliže osudy Miskitů a kreolů během 20. století již nejsou předmětem této studie,⁶⁵ je třeba zmínit, že mestický diskurs, který od konce 19. století ovládl oficiální rétoriku nikaragujského státu, podobně jako předchozí britská koloniální ideologie zdůrazňovala „domácí“ původ Miskitů, zatímco *Creoles* vykreslovala jako cizorodý, uzurpátorský element.⁶⁶ Během 20. století se tak v reálném životě i v historických pracích projevovaly tendence postavit *Creoles* a Miskity proti sobě. Jak je ale patrné z předchozího výkladu, obě skupiny vzešly z komplikovaného demografického a kulturního vývoje, v němž již „původní“ a „importované“ prvky nelze identifikovat a oddělit. A taková snaha by patrně ani neměla být objektem etnohistorického výzkumu. Cílem tohoto textu bylo demonstrovat rozmanitost forem interakce a hybridizace různých vlivů v konkrétním prostoru a čase, v unikátním prostředí Pobřeží Moskytů.

Seznam použité literatury

- BELL, C. N. 1862: Remarks on the Mosquito Territory, its Climate, People, Productions, &c., *The Journal of the Royal Geographic Society of London* 32, 242-268.
- BRAITHWAITE, K. 1971: *Development of Creole Society in Jamaica, 1770-1820*, Oxford: Clarendon.
- CLARKE, E. A. 1927: The John Canoe Festival in Jamaica, *Folklore* 38:1, 72-75.

65

Viz např. HALE 1994. V 80. letech se Miskitové aktivně zapojili do bojů proti nikaragujské revoluční vládě po boku proamerických *contras*, přičemž svůj boj prezentovali jako úsilí čelit hispanizačním tlakům. Tato skutečnost vedla k poměrně kritickému postoji nikaragujských historiků a antropologů k Miskitům.

66

Například „komisař pro rezervaci Miskitů“ Carlos Alberto Lacayo v notě britskému konzulovi z března 1894 prohlásil Miskity za „oběti tyranie a zotročování“ ze strany kreolů. Cit. in CUADRA CHAMORRO 1944: 14-15.

- CUADRA CHAMORRO, P. J. 1944: *La Reincorporación de la Mosquitia*, Granada: Tipografía El Centroamericano.
- DAMPIER, W. 1697: *A New Voyage round the World*, London.
- DENNIS, P. A. – OLIEN, M. D. 1984: Kingship among the Miskito, *American Ethnologist* 11:4, 718-737.
- DOZIER, C. 1985: *Nicaragua's Mosquito Shore: The Years of British and American Presence*, Alabama: The University of Alabama Press.
- EXQUEMELIN, A. E. 1961: *Co jsem zažil mezi piráty a bukanýry*, přel. J. Havelka, J. Šonka, Praha: Naše vojsko.
- [FELLECHNER, A. – MUELLER, D. – HESSE, C. L. C.] 1845: Bericht über die im höchsten Auftrage Seiner Königlichen Hoheit des Prinzen Carl von Preussen und seiner Durchlaucht des Herrn Schoenburg-Waldenburg bewirkte Untersuchung einiger Theile des Mosquitolandes von der dazu ernannten Commission, Berlin.
- FLOYD, T. S. 1967: *The Anglo-Spanish Struggle for Mosquitia*, Albuquerque: University of New Mexico Press.
- GARCIA AÑOVEROS, J. M. 1988: Presencia franciscana en la Taguzgalpa y la Tologalpa (La Mosquitia), *Mesoamérica* 15, 47-78.
- GORDON, E. 1998: *Disparate Diasporas: Identity and Politics in an African-Nicaraguan Community*, Austin: University of Texas Press.
- HALE, C. 1994: *Resistance and Contradiction: Miskito Indians and the Nicaraguan State, 1894-1987*, Palo Alto: Stanford University Press.
- HELMS, M. W. 1971: *Asang: Adaptations to Culture Contact in a Miskito Community*, Gainesville: University of Florida Press.
- HELMS, M. W. 1977: Negro or Indians? The changing identity of a frontier population, in *Old Roots in new lands*, ed. A. M. Pescatello, Westport: Greenwood Press. 157-172.
- HELMS, M. W. 1983: Miskito Slaving and Culture Contact: Ethnicity and Opportunity in an Expanding Population, *Journal of Anthropological Research* 39:2, 179-197.
- HELMS, M. W. 1986: Of Kings and Contexts: Ethno-historical Interpretations of Miskito Political Structure and Function, *American Ethnologist* 13:2, 198-241.
- HENDERSON, G. B. 1944: German Colonial Projects on the Mosquito Coast, 1844-1848, *English Historical Review* 59, 257-271.
- HODGSON, R., Jr., *Some Account of the Mosquito Territory* [1757], Edinburgh 1822.
- HOUWALD, G. von, 1986: *Deutsches Leben in Nikaragua: Auswanderer-Schicksale*, Bonn: Nikaragua Gesellschaft.

KALB, C. de, 1893: Nicaragua: Studies on the Mosquito Shore in 1892, *Journal of the American Geographical Society* 25, 236-288.

[KOLUMBUS, K.] 1942: Kolumbův lodní deník, přel. J. Brechensbauer, Praha: Novina.

KRIZOVA, M. 2007: *Ideální město v divočině (Misijní projekty Tovaryšstva Ježíšova a obnovené jednoty bratrské v koloniální Americe)*, Praha: NLN.

KUPPERMAN, K. O. 1993: *Providence Island, 1630-1641: The Other Puritan Colony*, Cambridge/New York: Cambridge University Press.

LANGE, F. W. – STONE, D. Z., eds. 1984: *The Archaeology of Lower Central America*, Albuquerque: University of New Mexico Press.

LEYVA, H. M., ed. 1991: *Documentos coloniales de Honduras*, Tegucigalpa: Centro de Publicaciones Obispado de Choluteca/CEHDES.

LONG, E. 1774: *The History of Jamaica*, London, 3 sv.

MAGNUS, R. 1978: The Prehistoric and Modern Subsistence Patterns of the Atlantic Coast of Nicaragua, in *Prehistoric Coastal Adaptations*, ed. B. L. Stark, B. Voorhies, New York: Academic Press, 61-80.

M. W. 1732: *The Mosquito Indian and his Golden River: Being a Familiar Description of the Mosquito Kingdom in America, Written in or About the Year 1699*, in A. Churchill, *A Collection of Voyages and Travels*, London 1732, sv. 6, 285-298.

NAYLOR, R. 1989: *Penny Ante Imperialism: The Mosquito Shore and the Bay of Honduras, 1600-1914 – A Case Study in British Informal Empire*, London/Toronto: Associated University Press.

NIETSCHMANN, B. 1973: *Between land and water: the subsistence ecology of the Miskito Indians, Eastern Nicaragua*, New York: Seminar Press.

OERTZEN, E. von – ROSSBACH, L. – WÜNDERICH, V., eds. 1990: *The Nicaraguan Mosquitia in Historical Documents 1844-1927: The dynamics of ethnic and regional history*, Berlin: Dietrich Reimer Verlag.

OFFEN, K. H. 2002a: The Sambo and Tawira Miskitu: The Colonial Origins and Geography of Intra-Miskitu Differentiation in Eastern Nicaragua and Honduras, *Ethnohistory* 49:2, 319-372.

OFFEN, K. H. 2002b: Ecología cultural Miskita en los años 1650-1850, *Wani: Revista del Caribe Nicaragüense* 30, 42-59.

OLIEN, M. D. 1983: The Miskito Kings and the Line of Succession, *Journal of Anthropological Research* 39:2, 198-241.

PERALTA, M. M. de, ed., 1898: *Costa Rica y Costa de Mosquitos. Documentos para la historia de la jurisdicción territorial de Costa Rica y Colombia*, Paris: [Lahure].

- PINEDA, B. L. 2006: *Shipwrecked Identities: Navigating race on Nicaragua's Mosquito Coast*, Piscataway: Rutgers University Press.
- RABELLA, J. 1995: *Aproximación a la historia de Río San Juan, 1500-1995*, Managua: Imprimatur.
- REID, I. de A. 1942: The John Canoe Festival: A New World Africanism, *Phylon* 3:4, 349-346.
- SERRANO Y SANZ, M., ed. 1908: *Relaciones históricas geográficas de América central*, Madrid: Librería General de Victoriano Suárez.
- SCHNEIDER, H. G. 1888: *Die Erweckung auf der Mosquito-Küste in den Jahren 1881 und 1882*, Niesky.
- SCHNEIDER, H. G. 1899: *Moskito: Zur Erinnerung an die Feier des fünfzigjährigen Bestehens der Mission der Brüdergemeine in Mittel Amerika*, Herrnhut 1899.
- TILLMAN, B. 2004: *La influencia morava en el paisaje de la Mosquitia hondureña*, Tegucigalpa: Guaymuras.
- [URING, N.] 1726: *The Voyages and Travels of Captain Nathaniel Uring*, London.
- VASQUEZ, F. 1714: *Chronica de la provincia del santissimo nombre de Jesus de Guatemala de el orden de N. seraphico padre San Francisco en el Reyno de la Nueva España*, Guatemala 1714 (repr. Guatemala 1944).
- WHITE, R. 1991: *The Middle Ground: Indians, Empires, and Republics in the Great Lakes Region, 1650-1815*, Cambridge: Cambridge University Press.
- WRIGHT, J. 1808: *Memoir of the Mosquito Territory, as respecting the voluntary cession of it to the Crown of Great Britain...*, London.
- YOUNG, T. 1842: *Narrative of a Residence on the Mosquito Shore*, London.